

El llibre, per tant, en rescatar les múltiples facetes d'aquest personatge fa molt més que recuperar un protagonista històric que havia estat injustament oblidat. El valor afegit d'aquesta biografia és que permet una anàlisi innovadora de les relacions entre els grups socials, la ciència i el servei a l'Estat en el naixement de l'Espanya contemporània.

JESÚS MILLAN

BARBASTRO GIL, LUIS: *Los afrancesados. Primera emigración política del siglo XIX español (1813-1820)*, Madrid i Alacant, Consejo Superior de Investigaciones Científicas i Institut de Cultura «J. Gil-Albert», 1993; 197 p.

No és fàcil escriure la història del fenomen *afrancesat*. Es tracta d'una realitat que gira entorn d'un concepte que va sorgir per a definir un 'delicte', inventat en el marc de la crisi —i de la polèmica política— que va acompanyar el període napoleònic a Espanya. Tanmateix, ja fa temps que els treballs d'Artola, Juretschke, Jover, Mercader, Fontana... van superar el simplisme del clixé d'antipatriotisme amb què s'havia anatemitzat els afrancesats. I van mostrar el seu interès dins el complex panorama de les actituds polítiques i ideològiques que es manifestaren en el marc de la crisi de l'Antic Règim a Espanya. Així mateix, tant les aportacions sobre les darreries del segle XVIII com les que es refereixen als inicis de la revolució liberal, han desfet els equívocs que durant un temps havia sembrat, entorn al concepte polític d'afrancesat, l'aplicació que d'aquest qualificatiu n'havia fet Défourneaux a la figura d'Olavide. Recentment, treballs com els de Dufour, Higuera o La Parra —amb els seus estudis centrats entorn dels clergues afrancesats—, han anat posant les fites per a una comprensió global del fenomen. Al mateix temps que algunes monografies, com la de L. M. Puig sobre Tomàs Puig, i més recentment el llibre d'E. Riera Fortiana sobre els afrancesats a Catalunya, han remarcat l'especificitat de l'afrancesament al Principat, destacant l'interès de l'aproximació biogràfica al tema. Així mateix, alguns assaigs sobre el País Valencià —com ara els de Joan Brines— havien remarcat ja la importància de l'*afrancesament* en el teixit social; evidenciant, així, tant la transformació d'aquest com la manca de vies a través de les quals aquella transformació s'hagués pogut veure reflectida políticament en el marc existent.

El llibre de Luis Barbastro s'emmarca, doncs, en un context de clara recuperació del sentit històric de l'*afrancesament*. I el seu mèrit principal rau en el fet de recórrer a una documentació de primer ordre, i que fins ara no havia estat utilitzada des d'aquesta perspectiva —i en alguns casos des de cap: la que es troba dipositada als arxius de París. Es tracta, principalment, de la documentació sobre refugiats i presoners de guerra del Primer Imperi —dipositada als Arxius de la Guerra (a Vincennes)—; de la documentació diplomàtica (del ministeri d'Afers Estrangers); i de la documentació política dels *Archives Nationales*, entre la qual cal destacar la de l'arxiu particular de Joseph Bonaparte.

El subtítol del llibre —*Primera emigración política del siglo XIX español*— defineix molt clarament tant el contingut com el sentit i el valor donats pel propi autor al treball realitzat. Dels tres capítols en què s'estructura el llibre, el primer fa, en poques pàgines, una descripció de l'experiència de l'exili —entre 1813 i 1820—, apropant-se a les dures condicions de vida que en aquestes circumstàncies tingueren els afrancesats. El segon capítol, també de manera breu, planteja l'estudi sociològic dels exiliats. En el tercer

presenta una extensa consideració dels mòbils de l'afrancesament, un breu repàs als afrancesats valencians i una revisió de les arrels històriques del fenomen. Probablement, però, hauria estat més adequada una estructura del llibre com la que serveix d'esquema per a presentar les conclusions. En aquestes se'ns diu que l'aproximació històrica a l'emigració aporta una llum molt intensa sobre el fenomen dels afrancesats i sobre la composició social dels qui van donar suport a Josep I: en primer lloc, s'assenyala, l'emigració indica els mòbils de l'afrancesament polític; i, en segon lloc, possibilita el coneixement de la procedència professional dels afrancesats; i, en tercer lloc, mostra el caràcter traumàtic del desterrament. L'ordre seguit al llibre, en canvi, així com la desigual extensió dels capítols, fan que s'acabi la seva lectura amb una certa sensació de dispersió i de reiteració innecessàries, probablement accentuades pel fet de tractar-se d'una obra breu —per bé que indubtablement substanciosa.

El drama polític dels *afrancesats* ja l'havia definit de manera clara —i despectiva— el propi Napoleó quan, segons el comte de Las Casas a el *Memorial de Santa Elena*, havia dit que aquells que governaven amb Ferran VII,

per tal d'assentar-se millor no han dubtat en abocar tot el que és detestable, així com el crim de les desgràcies sofertes, sobre la massa dels babaus, els quals han estat proscrits i són ara a l'exili; aquelles persones de naturalesa honrada que tot primer van censurar amb insistència el viatge de Ferran (a Baiona) (...) i que després varen prestar jurament a Josep I.

Barbastro ens aporta ara, respecte dels seus protagonistes, unes valuoses referències informatives. No poden ser molt precises les que es referixen al seu nombre —que en tot cas, se'ns diu, havia de ser superior als dotze mil refugiats—, però sí que ho són les que remarquen el seu caràcter divers i plural —àdhuc políticament— i, sobretot, les relatives a la seva extracció social. Un 79% dels exiliats afrancesats eren funcionaris i polítics; els militars varen representar una quarta part del total, i entre ells hi era ben remarcable la presència d'eclesiàstics, aristòcrates i homes de lletres. D'altra banda, no sembla que es pugui infravalorar el nombre de negociants i propietaris que hi havia entre ells. L'afrancesament va mostrar, doncs, l'existència d'una mesocràcia a cavall entre l'elit aristocràtica reformista i les inquietuds burgeses, que cercava unes pautes polítiques que encaixessin amb els seus interessos.

Pel que fa als mòbils de l'afrancesament, l'estudi de l'emigració no aporta gaire res de nou respecte del que ja assenyalaven els estudis anteriors. Barbastro es mostra particularment d'acord amb el criteri de l'estudi d'Artola (motivacions «ideològiques» i motivacions col·laboracionistes) per bé que especialment interessat a remarcar el bagatge ideològic dels afrancesats.

«Mientras encontramos (...) individuos que parecen seguir el pensamiento ilustrado carlotercerista e incluso (...) jovellanista» —ens diu a la pàg. 68—, *«hay, contrapuestamente, quienes se muestran proclives al jacobinismo y son partidarios del sistema republicano. Y, lo que es más importante, entre la élite afrancesada se hallan personas cuyo ideario se confunde con el de los liberales».*

Resulta molt interessant aquest toc d'atenció, respecte de l'afrancesament com a una realitat que va molt més enllà d'una simple opció política; tot i que hauria valgut la pena detenir-se una mica més en aquesta qüestió, ja que no acaba de quedar perfilada. Segurament perquè caldria haver aclarit els propis conceptes que serveixen de referència: «jacobinisme», «liberalisme», i fins i tot el de «sistema republicà». Pel que fa a aquest darrer, per exemple, no sabem si hi al·ludeix com a «model» o com a referència a la realitat política francesa (i, en tot cas, quina?: la del 92, la del 93, la del Directori, o potser la de Napoleó?). Tots aquests conceptes, i particularment els de «jacobinisme» i «liberalisme», són en efecte,

molt menys unívocs del que sembla; i pràcticament tan complexos com el propi concepte d'*afrancesament*.

En l'aproximació que es fa en aquest mateix capítol tercer a l'afrancesament, resulten especialment interessants les aportacions biogràfiques que es faciliten sobre alguns dels més destacats afrancesats a l'exili (d'entre els quals podem remarcar les que es refereixen a fra Miguel de Santancer, del qual es ratifica i amplia l'apreciació —que n'havia fet A. Elorza— com a home il·lustrat que arriba a l'afrancesament per les seves conviccions liberals). L'interès biogràfic presideix igualment l'apartat sobre els afrancesats valencians, en el qual se'ns dona una interessant ressenya dels onze personatges que poden destacar-se de l'emigració de 1813. El darrer apartat d'aquest capítol reprèn, per acabar, la qüestió ja plantejada en el capítol primer en parlar de la despietada actitud envers els afrancesats. La seva explicació es troba, com apunta encertadament l'autor, en les arrels històriques del fenomen. En aquest sentit, l'extens seguiment dels fets protagonitzats per la família reial espanyola, Godoy i Napoleó, des del motí d'Aranjuez fins als esdeveniments de Baiona, és valorada com el factor de fons de l'afrancesament polític, així com dels dos trets més característics que van presidir aquesta opció: el del pragmatisme i el de la voluntat d'eficàcia.

El llibre es clou amb un apèndix documental, on es reproduïxen nou textos procedents dels arxius parisencs, que aporten alguns testimonis rellevants sobre l'exili dels afrancesats espanyols. Entre ells hi figura també un interessant informe del Prefecte del departament de la Gironda del 1820 al Ministeri de Policia, en el qual es denuncia que Mina, amb reunions secretes que feia a casa seva, estava conspirant per al restabliment de Josep Bonaparte. Una informació fins a cert punt xocant, però ben coherent amb la figura intrigant i ambiciosa que ens donen d'aquest personatge els estudis recents que se n'ha fet.

Hauria estat útil que l'apèndix documental hagués comptat amb una nota justificativa de la selecció feta. Com hauria estat també molt útil que s'hagués dotat el llibre amb l'índex alfabètic —onomàstic, com a mínim—; o que, ja que s'hi inclou un apèndix bibliogràfic, aquest no hagués estat tan minso pel que fa a la bibliografia general (amb algunes absències importants, atès el pes que tenen al llibre els aspectes biogràfics, com ara la del *Diccionario biográfico del Trienio Liberal* d'A. Gil Novales, o la de l'estudi de J. F. Fuentes sobre Marchena).

En definitiva, però, l'obra ressenyada, partint de l'estudi dels emigrats espanyols de 1813, ofereix nova llum al fenomen de l'afrancesament. I, tal com assenyala el propi autor, aquest estudi de l'emigració aporta, alhora, interessants elements clarificadors de la realitat social i política d'aquells anys. Al mateix temps, el llibre de L. Barbastro Gil constitueix un toc d'alerta important sobre l'interès referencial de l'exili dels afrancesats per a una història que, al llarg dels segles XIX i XX, havia de tenir en els desterraments polítics una de les seves tristes constants.

L'interès d'aquesta obra, però, no s'acaba en allò que aporta, sinó que el trobem també en les portes que deixa mig obertes. Per exemple, en apuntar l'oposició «sorda i sistemàtica» que van poder protagonitzar els afrancesats durant la dècada absolutista, juntament amb els liberals; o la influència que van tenir durant els primers anys de la Regència de Maria Cristina; així com el seu possible paper com a pont entre la societat espanyola i el moviment revolucionari que des de París sorgia enfront de la Restauració, a Europa... És clar que tot això són qüestions prou interessants i àmplies com per confiar que siguin estudis específics els que s'encarreguin d'esbrinar-les; en tot cas, L. Barbastro té plantejat, doncs, i per les seves pròpies paraules, un repte per a properes investigacions, ja que no es pot dubtar que constituïrien una excel·lent rebladura del llibre que acabo de comentar.